

Prop. 14 L

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i rettshjelploven (justering av egenandel og retten til fri sakførsel)

*Tilråding fra Justis- og beredskapsdepartementet 4. november 2016,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

1.1 Innledning

Det er lang tradisjon i Norge for å sikre svake gruppers behov for rettshjelp. Gjennom rettshjelpsordningen bidrar staten til at det gis juridisk bistand for å ivareta enkelte grunnleggende rettigheter, uavhengig av økonomi. Rettshjelpsordningen er derfor både en sosial støtteordning og en rettssikkerhetsgaranti.

I Norge tilbys rettshjelp gjennom et bredt spekter av ordninger. I tillegg til den offentlige rettshjelpsordningen finnes det et omfattende rådgivnings- og konfliktløsningstilbud. Tilbudet varierer fra det offentlige generelle veiledningsplikt til rettshjelp gitt gjennom private rettshjelpsforsikringer, bransjeorganisasjoner, ombud, klagenemnder, forliksråd, konfliktråd mv. Gjennom spesielle rettshjelpstiltak gis det også rettshjelp innenfor spesifikke saksområder og til spesielle grupper i befolkningen.

Norge er et av de landene i Europa som bruker mest offentlige midler på rettshjelp, og utgiftene er stadig økende. Det er stor enighet om behovet for en offentlig rettshjelpsordning. Omfanget av ordningen har derimot jevnlig vært gjenstand for diskusjon. Utdfordringer norsk økonomi står overfor, kombinert med en stadig utgiftsvekst, nødvendiggjør en justering av

enkelte eksisterende velferdsordninger, også rettshjelpsordningen. Dette for å sikre en bærekraftig og effektiv bruk av fellesskapets ressurser.

1.2 Oversikt over lovforslagene

Forslagene i denne proposisjonen gjelder fri rettshjelp i sivile saker. Regjeringen foreslår i proposisjonen å heve taket for egenandel ved fri sakførsel i behovsprøvde saker. Egenandelen skal fortsatt være 25 prosent av sakens utgifter, men oppad begrenset til åtte ganger den offentlige salærsatsen, i motsetning til i dag hvor egenandelen er begrenset til fem ganger salærsatsen.

Videre foreslår regjeringen at saker som gjelder felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven ikke lenger skal være en prioritert sakstype på sakførselstadiet. Det vil imidlertid fortsatt kunne innvilges fri sakførsel i disse sakene i unntakstilfeller. I høringsbrevet ble det også vurdert å fjerne denne sakstypen som prioritert på rettsrådstadiet med unntak for rettsråd knyttet til felles bolig der partene har barn under 18 år. Som en konsekvens av dette ble det også foreslått å redusere stykkprisen.

Blant annet som følge av høringsinstansenes innspill, har departementet ikke gått videre med forslaget om å innskrenke retten til fritt rettsråd i saker som gjelder felleseieskifte mellom ektefeller

og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven. Det foreslås derfor heller ikke å redusere stykkprisen for denne sakstypen.

Forslaget i høringsnotatet om å myke opp praksis når det gjelder dispensasjon fra inntektsgrensene opprettholdes, og vil gjennomføres i rundskriv G-12/05. Dette innebærer at det i noe større utstrekning enn i dag vil innvilges fri rettshjelp til personer som har inntekt over inntektsgrensene.

Det foreslås også å rette opp henvisningen i rettshjelploven § 11 annet ledd nr. 1 til barneloven kap. 8 om barnebidrag, som ved en feil har falt ut av lovteksten. Dette innebærer ingen endring i rettstilstanden.

1.3 Høring

Forslaget om endring i rettshjelploven, rettshjelpforskriften og stykkprisforskriften ble sendt på høring 25.5.2016 med frist 6.7.2016.

Følgende høringsinstanser fikk oversendt forslagene:

Barne- og likestillingsdepartementet
Finansdepartementet
Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Domstoladministrasjonen
Høyesterett
Lagmannsrettene
Tingrettene

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Fylkesmannsembetene
Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker
Politidirektoratet
Regjeringsadvokaten
Riksadvokaten
Statsadvokatembetene
Statens sivilrettsforvaltning

Oslo kommune – Fri rettshjelp

Advokatforeningen
Den norske dommerforening
Gatejuristen i Bergen
Gatejuristen i Hamar
Gatejuristen i Kristiansand
Gatejuristen i Oslo
Gatejuristen i Stavanger
Gatejuristen i Tromsø
Gatejuristen i Trondheim
Gatejuristen i Tønsberg
Juss-Buss
Jusshjelpa i Midt-Norge

Jussformidlingen
Jusshjelpa i Nord-Norge
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Norges juristforbund
Rettspolitisk forening

Følgende høringsinstanser har kommet med merknader:

Domstoladministrasjonen
Fredrikstad tingrett

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder
Fylkesmannen i Buskerud
Fylkesmannen i Hedmark
Fylkesmannen i Hordaland
Fylkesmannen i Møre og Romsdal
Fylkesmannen i Oslo og Akershus
Fylkesmannen i Rogaland
Fylkesmannen i Sør-Trøndelag
Fylkesmannen i Vestfold
Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker
Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM)
Statens sivilrettsforvaltning

Oslo kommune – Fri rettshjelp

Advokatforeningen
Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
Gatejuristen
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Juss-Buss
Jussformidlingen
Rettspolitisk forening

1.4 Oversikt over rettshjelpsregelverket

Den offentlige rettshjelpsordningen er regulert i lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp (rettshjelploven) samt forskrift 12. desember 2005 nr. 1443 til lov om fri rettshjelp (rettshjelpforskriften), forskrift 3. desember 1997 nr. 1441 om salær fra det offentlige til advokater mv. (salærforskriften) og forskrift 12. desember 2005 nr. 1442 om salær fra det offentlige til advokater m.fl. etter faste satser (stykkprissatser) ved fri rettshjelp og i straffesaker (stykkprisforskriften). I rundskriv G-12/05 og G-13/05 er det gjort nærmere rede for forståelsen av regelverket.

Rettshjelplovens formål er å sikre nødvendig juridisk bistand til de som ikke har økonomiske forutsetninger for å skaffe dette selv, jf. rettshjelploven § 1. Rettshjelploven er subsidiær og kom-

mer derfor ikke til anvendelse der søkeren får dekket retts hjelp gjennom andre ordninger.

Retts hjelp kan gis av advokater og retts hjelpere enten i form av juridisk veiledning utenfor domstolene (fritt retts råd) og/eller ved juridisk bistand i saker for domstolene og enkelte forvaltningsorganer (fri sakførsel). Retts hjelp kan også gis i form av fritak for retts gebyr.

Retts hjelploven angir hvilke sakstyper som omfattes av ordningen. Det skilles mellom prioriterte saker uten økonomisk behovsprøving, prioriterte saker med behovsprøving, og uprioriterte saker.

I prioriterte saker uten behovsprøving gis retts hjelp uavhengig av vedkommendes inntekt og formue. Dette er sakstyper av særlig inngripende karakter, for eksempel barnevernsaker som er behandlet av fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, og saker for kontrollkommissjonen for psykisk helsevern. Fritt retts råd i disse sakene er hjemlet i retts hjelploven § 11 første ledd, mens fri sakførsel er hjemlet i retts hjelploven § 16 første ledd og § 17 tredje ledd.

I prioriterte saker med behovsprøving gis retts hjelp dersom vilkår knyttet til inntekts- og formuesgrenser er oppfylt. Dette er saker om ekteskap, skifte, foreldretvister, erstatning for personskade, oppsigelse fra bolig eller arbeid, voldsoffererstatning og trygdesaker. Fritt retts råd er i disse sakene hjemlet i retts hjelploven § 11 annet ledd, mens fri sakførsel er hjemlet i retts hjelploven § 16 annet ledd og § 17 første ledd.

Unntaksvis gis fri retts hjelp i andre saker enn de som er opplistet i loven (uprioriterte saker) jf. retts hjelploven § 11 tredje og fjerde ledd og § 16 tredje og fjerde ledd.

Omfanget av retts hjelpen varierer fra sakstype til sakstype. Ved fritt retts råd er omfanget av retts hjelpen begrenset til fastsatte stykkpriser, det vil si til et bestemt antall timer som fremgår av stykkprisforskriften. Det kan unntaksvis innvilges ytterligere bistand. Fri sakførsel er derimot ikke begrenset til et visst antall timer, jf. retts hjelploven § 22.

Fritt retts råd i saker som er unntatt behovsprøving blir innenfor visse grenser innvilget av advokaten eller retts hjelperen. Det samme gjelder i saker med behovsprøving der søkeren oppfyller kravene til inntekt og formue. Alle andre søknader om fritt retts råd blir avgjort av fylkesmannen. Fri sakførselsaker med og uten behovsprøving blir innvilget av domstolen som har saken til behandling. I alle andre saker blir søknaden avgjort av fylkesmannen.

Både Grunnloven § 95 og internasjonale forpliktelser legger føringer for hvordan retts hjelps-

ordningen utformes. Grunnloven § 95 gir uttrykk for at enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. Kravet om tilgang til domstolsprøving og rettsferdig rettergang etter Europarådets konvensjon 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK) art. 6, gir som utgangspunkt ikke et krav på fri retts hjelp i sivile saker. I enkelte tilfeller kan imidlertid manglende tilgang på fri retts hjelp innebære en krenkelse av denne retten. Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) har i flere saker slått fast at rettighetene etter konvensjonen, og særlig retten til domstolsprøving, skal være praktiske og effektive. I forlengelsen av dette har EMD lagt til grunn at statene etter omstendighetene har en positiv plikt til å avhjelpe økonomiske hindringer for gjennomføringen av retten til domstolsprøving. I henhold til praksis fra EMD er det imidlertid de konkrete omstendighetene i hver enkelt sak som avgjør om retten til domstolsprøving krever at staten gir tilgang på retts hjelp.

2 Egenandel ved fri sakførsel

2.1 Gjeldende rett og forslag i høringsnotatet

Ved fri retts hjelp betales en egenandel, med unntak for saker der retts hjelp gis uten behovsprøving og i saker der retts hjelpsmottakeren har en bruttoinntekt under kroner 100 000, jf. retts hjelploven § 9 og retts hjelpforskriften § 2-2.

Bakgrunnen for egenandelsordningen er dels å finansiere retts hjelpsordningen, men også å regulere bruken av fri retts hjelp og med det unngå at ordningen benyttes til å fremme åpenbart uholdbare krav eller trenere en saksavklaring. Reglene om egenandel, herunder størrelsen på egenandelen, har vært endret en rekke ganger.

Egenandelen på retts rådstadiet tilsvarer salærsatsen, jf. retts hjelploven § 9 annet ledd, som i 2016 er på 995 kroner. Ved fri sakførsel betales en egenandel på 25 prosent av utgiftene, men ikke mer enn fem ganger salærsatsen, jf. retts hjelploven § 9 tredje ledd. Egenandel betales per fri sakførselbevilling. Dersom saken ankes inn for en høyere rettsinstans og det på nytt ytes fri sakførsel, skal det derfor betales ny egenandel.

Egenandelen kreves inn av advokaten eller retts hjelperen som bistår i saken. Det er ikke anledning til å få ettergitt eller redusert egenandelen.

Departementet foreslo i høringsnotatet å heve taket for egenandel ved fri sakførsel fra fem til åtte ganger salærsatsen og å regulere dette i forskrift.

2.2 Høringsinstansenes syn

Tolv høringsinstanser støtter ikke forslaget om å heve taket for egenandel ved fri sakførsel. Dette gjelder *Fylkesmannen i Rogaland*, *Fylkesmannen i Sogn og Fjordane*, *Fylkesmannen i Sør-Trøndelag*, *Oslo kommune – Fri rettshjelp*, *Advokatforeningen*, *Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon*, *Gatejuristen*, *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)*, *Juss-Buss*, *Jussformidlingen* og *Rettspolitisk forening*.

Ni av høringsinstansene som ikke støtter forslaget mener at heving av taket for egenandel vil kunne resultere i at vernet av ressursvake grupper svekkes ved at disse ikke vil ha midler til å betale egenandelen og derfor ikke vil kunne motta fri sakførsel. Dette gjelder *Fylkesmannen i Rogaland*, *Fylkesmannen i Sogn og Fjordane*, *Fylkesmannen i Sør-Trøndelag*, *Advokatforeningen*, *Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon*, *Gatejuristen*, *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)*, *Juss-Buss* og *Jussformidlingen*.

Advokatforeningen uttaler at «sakene som gir rett til behovsprøvd fri sakførsel, dreier seg om rett til bistand på områder der enkeltindivider trenger særlig vern, bl.a. arbeidstvister og husleietvister, i tillegg til økonomisk oppgjør etter ekteskap og samboerskap, og tvister om barn. [...] Dersom egenandelen blir for høy, vil vernet av allerede utsatte grupper svekkes.» De viser til at forslaget ikke vil ha noen annen sikker konsekvens enn at de berettigede får en ytterligere belastning på sin økonomi.

Gatejuristen uttaler med henvisning til uføretrygdde som mottar minstetrygd at forslaget «vil for denne delen av befolkningen igjen medføre at de trolig heller ikke vil ha råd til rettshjelp i saker som faller inn under fri rettshjelpsordningen.»

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) mener forslaget vil kunne skape en ubalanse i maktforholdet mellom partene ved at den ene parten har økonomi til å ta saken til retten, mens den andre ikke har det.

Juss-Buss uttaler at «forslaget vil kunne ha en begrensende effekt for de aller mest ressursvake [...] En absolutt og for omfattende plikt til å betale egenandel kan i visse tilfeller innebære menneskerettighetsbrudd».

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon viser til at det ofte er grupper i samfunnet med svak økonomi som har de dårligste forutsetningene til på egenhånd å vurdere om det er saklig og økono-

misk forsvarlig å gå til sak, og at denne funksjonen i stor grad er overlatt til advokatene.

Flere høringsinstanser, *Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker*, *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*, *Advokatforeningen* og *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)* kommenterer mulige virkninger av forslaget i tvister som involverer barn.

Advokatforeningen er «enig med departementet om at antall barnesaker for domstolene bør reduseres; ikke minst av hensynet til de involverte barna. Økning av egenandelen vil imidlertid ikke være et treffsikkert virkemiddel for å få dette til.» De mener det må påregnes at forslaget vil ramme barn i familier som allerede har det vanskelig økonomisk, og uttaler at «endringen [vil] kunne medføre at den økonomisk svakeste part i en tvist om barn, vil tvinges til å akseptere løsninger som ikke er til barnets beste, for å unngå en tvist.»

Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker og *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)* uttaler at hensynet til barnets beste ofte vil tale for at saken domstolsbehandles.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet uttaler at barnets beste alltid skal være førende, og at det i saker som omfatter barn er viktig å sikre at deres interesser blir ivaretatt selv om andre hensyn kan tale for innstramminger.

Flere høringsinstanser omtaler behovet for gode konfliktløsningstilbud både i og utenfor domstolene. Dette gjelder *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*, *Oslo kommune – Fri rettshjelp*, *Gatejuristen* og *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)*.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet uttaler at det i saker med vold, høyt konfliktnivå eller alvorlig psykiatri ofte vil være nødvendig med en rettslig behandling for å få saken løst på best mulig måte. I slike saker er det viktig at det ikke er partenes økonomi som fører til at de ikke får saken avgjort i domstolen.

Oslo kommune – Fri rettshjelp uttaler at dagens ordning med mekling i domstolen er et glimrende tilbud til familier med høyt konfliktnivå. Deres erfaring er at søksmål i disse sakene ikke er konfliktdrivende. Det vises til at «domstolens autoritet med barnefaglig sakkyndig ved siden tvinger partene til å tenke fremover, være løsningsorienterte og prøve ut ordninger til barnets beste [...]».

Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, *Gatejuristen* og *Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)* uttaler at forslaget bør følges opp med en styrking av utenomrettslige tiltak.

Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker uttaler under henvisning til saker om foreldreansvar, bosted og samvær at «et ønske om reduk-

sjon i rettslige prosesser, [bør] også gi seg utslag i en bedret tilgang på gode meklingsordninger utenfor rettsapparatet. Innenfor disse sakstypene er det naturlig at familiekontorene og familieme klerne får en mer fremtredende plass.»

Gatejuristen uttaler at «dersom departementet vil øke terskelen for å gå til sak i foreldretvister bør det under enhver omstendighet følges opp med å styrke familievernkontorene, og/eller opprette andre tvisteløsningsmekanismer for å hjelpe foreldre til å løse barnefordelingssaken sin.»

Advokatforeningen, Gatejuristen og *Juss-Buss* viser til at risikoen for å betale motpartens saksomkostninger er et tilstrekkelig incentiv til å løse konflikten utenfor domstolen. *Juss-Buss* uttaler at «det er denne prosessrisikoen som virker prosessdempende, ikke egenandelens størrelse.»

Oslo kommune – Fri retts hjelp og *Advokatforeningen* kommenterer utviklingen av egenandelens størrelse. Det vises til at økningen av salærsatsen innebærer en reell økning av egenandelen og at det ikke kan være meningen at størrelsen på egenandelen skal følge pris- og lønnsutviklingen.

Flere høringsinstanser mener inntektsgrensene bør heves i stedet for å myke opp dispensasjonspraksis. Heving av inntektsgrensene er tatt opp av *Oslo byfogdembete, Fylkesmannen i Hedmark, Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Fylkesmannen i Rogaland, Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, Fylkesmannen Sør-Trøndelag, Fylkesmannen i Vestfold, Funksjonshemmedes fellesforbund, Gatejuristen, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)* og *Juss-Buss*.

Gatejuristen mener det må gjøres fradrag for gjelds- og forsørgerbyrde gjennom et progressivt egenandelsystem der man ser på faktisk betalingssevne, og at dette bør erstatte dagens egenandelsordning og inntektsgrenser. *Gatejuristen* mener inntektsgrensene er for lave, og at satsene for fri retts hjelp må følge den gjennomsnittlige lønnsveksten.

Seks høringsinstanser, *Fredrikstad tingrett, Oslo byfogdembete, Domstoladministrasjonen, Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Hordaland* og *Statens sivilrettsforvaltning*, er positive til forslaget. En av disse, *Statens sivilrettsforvaltning*, har ingen merknader utover dette.

Flere høringsinstanser viser til at det er ønskelig at konflikter blir løst utenfor domstolen. Dette gjelder *Fredrikstad tingrett, Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Hedmark, Fylkesmannen i Hordaland* og *Fylkesmannen i Oslo og Akershus*.

Fylkesmannen i Hordaland uttaler at «det er viktig å stimulere til at fleire saker vert løyste på rettsrådsstadiet», og at forslaget kan føre til flere forlik.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus påpeker at de «er positive til å finne virkemidler som kan redusere antall tvister.»

Oslo byfogdembete er «enige i at økte egenandeler ved fri sakførsel i behovsprøvde saker vil ha en preventiv effekt, og at det kan føre til at flere ser seg tjent med å komme frem til løsninger.»

Domstoladministrasjonen støtter forslaget, men påpeker at det kan være vanskelig å si hvor stor effekten av økt egenandel kan bli, og om den vil få noen særlig betydning for domstolenes saks mengde.

Fredrikstad tingrett og *Fylkesmannen i Hedmark* uttaler at heving av taket på egenandelen burde ha vært høyere enn foreslått.

Fredrikstad tingrett mener det er for enkelt å bringe foreldretvister inn for retten og uttaler at partene i mange saker er uten reell vilje til å bruke meklingsapparatet slik det er ment, og at de gjennomfører lovpålagt meklings kun for å få tilgang til domstolsapparatet.

2.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår å heve taket for egenandel ved fri sakførsel fra fem til åtte ganger salærsatsen. Formålet med forslaget er både å gi retts hjelpsmottakere et større incitament til å løse saken utenfor rettsapparatet og å begrense de totale retts hjelpsutgiftene.

Retts hjelpsordningen sonderer mellom saker hvor retts hjelp innvilges uten økonomisk behovsprøving og saker hvor retts hjelpen er behovsprøvd. I dette ligger det en prioritering ut fra hvilken velferdsmessig betydning sakstypene er vurdert å ha. Forslaget berører ikke saker uten behovsprøving, siden det ikke betales egenandel i disse sakene.

Utgifter til fri sakførsel

I en rapport fra 2014 fra European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) etablert av Europarådet, fremkommer det at Norge har en av de mest generøse ordningene for fri retts hjelp i Europa, både med hensyn til antall saker og utgiftsdekning per sak.

Utgiftene til fri sakførsel har det siste tiåret økt vesentlig i forhold til utgiftene til fritt rettsråd. I perioden 2008 til 2014 økte statens samlede utgifter til fri sakførsel fra 270 mill. kroner til 413 mill. kroner, en økning på 25 prosent, justert for befolkningsutvikling og salærsats. Deler av denne økningen kan knyttes til saker med behovsprøving. Økningen i utgiftene kan indikere at

sakene er blitt mer komplekse eller at sakene behandles annerledes enn før. Det er likevel grunn til å stille spørsmål ved om reglene for fri sakførsel medvirker til at flere saker enn nødvendig behandles av domstolene.

Incitament til å begrense sakens omfang

Egenandelen ved fri sakførsel er i dag 25 prosent av de totale saksutgiftene, men oppad begrenset til fem ganger salærsatsen. Bakgrunnen for denne kombinasjonen er ønsket om å gi rettshjelpsmottakeren en økonomisk egeninteresse i å begrense rettssaken, samtidig som en sikrer forutberegnelighet ved at rettshjelpsmottakeren på forhånd vet hva vedkommende maksimalt må betale. Departementet mener det er viktig å sikre forutberegnelighet for egenandelens størrelse, og holder derfor fast ved at det skal være et tak for egenandelen og ikke kun en prosentvis andel av saksomkostningene.

Domstolsbehandling er en svært kostnads-krevende måte å løse en tvist på. Ifølge anslag fra Oslo tingrett koster eksempelvis en barnefordelingssak i overkant av kroner 60 000 eks. mva. per rettsdag. De fleste saker når derfor taket for egenandelen. Utover risikoen for å måtte dekke motpartens saksomkostninger har rettshjelpsmottakere følgelig mindre økonomisk interesse i å få saken løst så tidlig som mulig sammenlignet med de som selv må betale de totale kostnadene til juridisk bistand.

Enhver som ønsker å fremme en sak for domstolene må vurdere prosessrisikoen. Slik er det for de som ikke mottar rettshjelp, og slik bør det etter departementets syn også være for de som mottar rettshjelp. I det store flertallet av saker er det en fordel for partene at saken løses utenfor rettsapparatet, noe som også bidrar til at fellesskapets ressurser brukes på en mer effektiv måte. Ved å heve taket for egenandel ved fri sakførsel gis rettshjelpsmottakeren en større oppfordring til å vurdere muligheten for å komme til en minnelig løsning på rettsrådstadiet sett opp mot behovet for domstolsbehandling. Selv om egenandelen øker, vil egenandelen fortsatt være liten sammenlignet med statens kostnader i saken.

Kostnadene til saker etter barneloven utgjør en stor andel av de totale kostnadene til fri sakførsel. Det fremgår av statistikk fra Oslo tingrett for årene 2014 og 2015 at det i ca. 50 prosent av sakene innvilges fri sakførsel for en eller begge parter. Enkelte høringsinstanser har vist til at domstolsbehandling av denne typen saker, og særlig gjentatte saker for retten, ofte medfører en

stor påkjenning for barna som er involvert. Sakene utgjør også en stor økonomisk belastning for de partene som må dekke utgiftene selv, i tillegg til å påføre staten store utgifter. Med økte egenandeler er det grunn til å anta at flere rettshjelpsmottakere vil motiveres til å løse saken så tidlig som mulig, og før saken kommer til domstolene. Regjeringen har som mål at flere foreldretvister skal løses uten at det er nødvendig med domstolsbehandling. Det vises i denne sammenhengen til styrkingen av familieverntjenesten. Siden regjeringsskiftet har tjenesten blitt styrket med over 90 mill. kroner ut fra en totalramme på 369 mill. kroner i 2013. Som det fremgår av Meld. St. 24 (2015–2016) vil det forebyggende arbeidet som skjer gjennom mekling ved familievernkontorene kunne gi betydelige samfunnsøkonomiske gevinster blant annet ved at antallet saker som bringes inn for domstolene reduseres.

Flere høringsinstanser mener den foreslåtte hevingen av taket på egenandelen er for høy og i realiteten avskjærer muligheten for domstolsprøving for de svakeste gruppene i samfunnet. Departementet er enig i at dersom egenandelen blir for høy kan vernet av allerede utsatte grupper svekkes, men mener den foreslåtte endringen i egenandelen er forsvarlig. Endringen vil utgjøre om lag 3 000 kroner. Etter departementets vurdering er det vanskelig å se at endringen vil innebære at enkelte må avstå fra å få saken prøvd for retten, selv om den vil representere en økonomisk belastning for den enkelte. Det påpekes at det fortsatt skal være slik at de som har bruttoinntekt under kroner 100 000 ikke skal betale egenandel, og at det heller ikke skal betales egenandel i saker uten behovsprøving. En egenandel på åtte ganger salærsats for de øvrige rettshjelpsmottakerne vil etter departements oppfatning gi en rimelig avveining mellom rettshjelpsmottakerens økonomiske evne og hensynet til egenandelens betydning for om saken løses utenfor domstolen. Det bemerkes at egenandel brukes som et regulerende tiltak også i andre offentlige velferdsordninger, eksempelvis innenfor helsesektoren hvor den totale belastning over flere år kan bli relativt stor. Til sammenligning vil de færreste ha gjentatte behov for fri sakførsel og det er derfor i et lengre tidsperspektiv tale om en moderat utgift i de fleste tilfeller.

Enkelte høringsinstanser har påpekt at grupper med svak økonomi ofte har manglende forutsetninger til på egenhånd å vurdere om det er saklig og økonomisk forsvarlig å gå til sak. Departementet presiserer at det ikke foreslås endringer i rettshjelpstilbudet på rettsrådstadiet. Denne gruppen vil derfor fortsatt få juridisk veiledning som

blant annet vil kunne omfatte en vurdering av prosessrisiko.

Flere høringsinstanser har uttalt at risikoen for å dekke motpartens saksomkostninger gir rettshjelpsmottakeren en tilstrekkelig oppfordring til å begrense sakens omfang, da ansvaret potensielt vil medføre et langt større inngrep i rettshjelpsmottakerens økonomi enn egenandelen. Departementet er enig i at et eventuelt ansvar for motpartens saksomkostninger vil kunne bidra til dette, men mener det ikke gir tilstrekkelig oppfordring til å løse saken utenfor domstolen. Departementet påpeker at mens ansvaret for saksomkostninger kun er et mulig utfall, må egenandelen betales i alle saker. Det er viktig at det legges til rette for å løse konflikter utenfor domstolene, og egenandel er således et viktig virkemiddel i tillegg til den preventive virkningen som følger av et saksomkostningsansvar.

Etter en helhetlig vurdering mener departementet at det er rimelig at rettshjelpsmottakeren betaler en større andel av utgiftene til sakførsel enn i dag. En egenandel på åtte ganger salærsatsen vil etter departementets oppfatning gi en forsvarlig avveining mellom hva rettshjelpsmottakeren har mulighet til å betale og hensynet til fordeling og bruk av offentlige ressurser. Departementet mener den foreslåtte hevingen av taket for egenandelen ikke vil avskjære borgerne fra rettslig prøving av sine rettigheter.

Flere høringsinstanser har pekt på behovet for å øke inntektsgrensene og å innføre graderte egenandeler. Dette krever imidlertid en bredere gjennomgang av rettshjelpsordningen som ikke er aktuelt på nåværende tidspunkt.

Departementet foreslo i høringsnotatet å regulere egenandelens maksimale størrelse kun i forskrift. Av hensyn til at rettshjelploven bør være informativ og gi forutberegnelighet har departementet valgt å beholde reguleringen i loven, slik det er i dag.

3 Felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven – fri sakførsel

3.1 Gjeldende rett og forslag i høringsnotatet

Retten til fri sakførsel er regulert i rettshjelploven kapittel III. I motsetning til fritt rettsråd er det ingen stykkprisbegrensning ved fri sakførsel. Hvilke utgifter rettshjelpsmottakeren kan kreve

dekket er nærmere regulert i rettshjelploven § 22. Dekningen kan omfatte hele eller deler av advokatens salær, fritak for gebyr og sideutgifter, i tillegg til at også partens vesentlige og nødvendige utgifter i anledning saken kan dekkes. Den som mottar fri sakførsel kan også helt eller delvis få dekket motpartens saksomkostninger, jf. rettshjelploven § 22 fjerde ledd. Det føres en restriktiv praksis for dette.

Rettshjelploven har en uttømmende oppregning over hvilke sakstyper som gir rett til fri sakførsel i behovsprøvde saker, jf. § 16 annet ledd jf. § 11 annet ledd nr. 1–5. Saker om voldsoffererstatning og klager etter folketrygdloven § 21-12 gir kun rett til fritt rettsråd og ikke fri sakførsel.

Saker om felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven gir i dag rett til både fritt rettsråd og fri sakførsel dersom rettshjelpsmottakeren har inntekt under inntektsgrensene, jf. § 11 annet ledd nr. 1 og 2 og § 16 annet ledd.

Departementet foreslo i høringsnotatet å fjerne retten til fri sakførsel i saker om felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør mellom samboere som prioritert sakstype. Som nevnt i pkt. 1.2 foreslo departementet også å fjerne denne sakstypen på fritt rettsrådstadiet med unntak av de tilfeller hvor tvisten gjelder felles bolig og partene har barn under 18 år. Som følge av dette ble det også foreslått å redusere stykkprisen for denne sakstypen. På bakgrunn av høringsinnspillene foreslår departementet ingen endring hva gjelder fritt rettsråd og stykkprisen for sakstypen.

3.2 Høringsinstansenes syn

Totalt 13 høringsinstanser støtter ikke forslaget om å fjerne retten til fri sakførsel i saker om felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør mellom samboere som prioritert sakstype. Dette er *Oslo byfogdembete, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM), Fylkesmannen i Hedmark, Fylkesmannen i Hordaland, Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Fylkesmannen i Rogaland, Oslo kommune – Fri rettshjelp, Advokatforeningen, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), Juss-Buss, Jussformidlingen og Rettspolitisk forening.*

Flere høringsinstanser har påpekt at det ofte foreligger ulikt styrkeforhold mellom partene som gjør det nødvendig med fri sakførsel for å løse saken. Dette gjelder *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Fylkesmannen i Hordaland, Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Fylkesmannen i*

Rogaland, Oslo kommune – Fri rettshjelp, Advokatforeningen, Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) og Juss-Buss.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet fremhever at det i saker med vold, høyt konfliktnivå eller alvorlig psykiatri (risikosaker) ofte vil være nødvendig med en rettslig behandling for å få løst saken på best mulig måte. I slike saker er det viktig at ikke partenes økonomi hindrer de i å få saken avgjort i domstolen.

Fylkesmannen i Møre og Romsdal påpeker at i de få sakene som går til hovedforhandling vil det ofte foreligge særlige forhold slik som ulikt styrkeforhold eller vesentlige verdier til fordeling, som gjør det nødvendig at det gis fri sakførsel for at saken løses.

Fylkesmannen i Rogaland viser til at partene i slike saker ofte vil ha ulik økonomi, der den ene kan dekke utgiftene til en rettsak. For denne personen vil det ikke være noe incentiv å komme til enighet på rettsrådstadiet. Forslaget vil gi en ytterligere endring av balansen der det er store økonomiske forskjeller, og en slik endring kan gi den med god økonomi et maktmiddel. Dersom det gjøres endringer her, bør det vurderes om det skal være en ordning med fritak for rettsgebyr og/eller oppnevning av bostyrer.

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) fremhever at forslaget vil medføre at parten med sterkest økonomi kommer best ut og at dette er i strid med formålet bak loven. Det påpekes at det ofte er et ujevnt styrkeforhold som ikke bør følge klienten inn i rettsaken.

Fylkesmannen i Hedmark, Juss-Buss og Jussformidlingen mener det fortsatt bør gis rett til fri sakførsel i saker som omhandler felles bolig og der partene har barn under 18 år.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet er enig i at også denne sakstypen bør søkes løst utenfor domstolene. I saker hvor skiftetvisten også vil påvirke barns bo- og samværsordninger, tilsier imidlertid familievernets erfaringer og hensynet til barns beste at det også bør innvilges fri sakførsel, så lenge vilkårene for fri rettshjelp for øvrig er oppfylt.

Enkelte høringsinstanser mener forslaget særlig vil ramme kvinner. Dette gjelder *Fylkesmannen i Hordaland, Oslo kommune – Fri rettshjelp og Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)*.

Fylkesmannen i Hordaland uttaler at forslaget vil medføre en dramatisk svekkelse av rettsikkerheten til de svakeste, særlig de ressursvake etter avsluttet ekteskap/samboerskap. Dette gjelder i de fleste tilfeller kvinner, hvorav mange med utenlandsk opprinnelse.

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) fremhever at kvinner oftest kommer dårligst ut i disse sakene. En svekkelse av rettshjelpsinstytutet for familiesaker har derfor et kjønnsperspektiv som departementet ikke har vurdert i høringsnotatet. *JURK* mener det er uforsvarlig å foreta de foreslåtte endringene uten en slik utredning.

Oslo byfogdembete og Fylkesmannen i Hordaland viser til muligheten en allerede i dag har til å avslå søknad om fri sakførsel dersom det vil være urimelig at det offentlige betaler, jf. rettshjelploven § 16 femte ledd.

Oslo byfogdembete påpeker i sin høringsuttalelse at det også er uklart om midlertidig sikring etter ekteskapsloven § 91 skal være en prioritert sakstype.

Enkelte høringsinstanser har gitt uttrykk for at sakene er kompliserte og derfor trenger advokatbistand. Dette er *Oslo byfogdembete, Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM), Fylkesmannen i Møre og Romsdal og Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)*.

Fylkesmannen i Møre og Romsdal viser til at skiftesaker etter langvarige ekteskap/samboerskap kan være juridisk kompliserte, særlig der tvisten knytter seg til felles bolig, skjevdelingskrav eller næringsforetak.

Oslo byfogdembete og Fylkesmannen i Møre og Romsdal påpeker at de fleste skiftesaker løses ved forberedende rettsbehandling der de er bistått av advokat og at veldig få går til ordinær behandling i tingretten.

Oslo byfogdembete mener det er behov for å få regler som gjør det mulig å begrense det offentlige rettshjelpstilskudd ved offentlig skifte av felleseiebo, og viser til at det i enkelte tilfeller kan være manglende proporsjonalitet mellom det som det er uenighet om og de prosesskostnadene det medfører å tviste om spørsmålet. En mulighet er et nytt annet punktum i § 16 annet ledd som kan lyde: «Ved offentlig skifte av felleseie, kan søknad om fri sakførsel innvilges for de enkelte ledd under skiftebehandlingen.»

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) og Juss-Buss har merknader knyttet til Norges internasjonale forpliktelser.

NIM bemerker at saker om økonomisk oppgjør mellom ektefeller og samboere er saker som kan ha stor velferdsmessig betydning for den enkelte, og som kan være kompliserte og vanskelig håndterbare uten kvalifisert juridisk bistand.

NIM mener de foreslåtte innskjerpingene, etter omstendighetene, kan komme i et problematisk forhold til retten til domstolsprøving og rettferdig rettergang. De påpeker at statens positive plikt kan

gå videre enn endringsforslaget ved at staten etter omstendighetene kan være forpliktet til å gi tilgang på rettshjelp i form av fri sakførsel og ikke bare fritt rettsråd. Samtidig fremhever de at gjeldende rett gir tilgang til rettshjelp i saker om økonomisk oppgjør mellom ektefeller og samboere utover det som følger av statens positive plikt etter EMK art. 6 nr. 1. Det er følgelig rom for å innskrenke tilgangen til fri rettshjelp i slike saker.

NIM påpeker «[at] retten til domstolsprøving ikke gir krav på fri rettshjelp i sivile saker. I enkelte tilfeller kan imidlertid manglende tilgang på fri rettshjelp innebære krenkelse av retten til domstolsprøving og rettferdig rettergang. Denne betraktningen er særlig utviklet i avgjørelser fra EMD med utgangspunkt i EMK art. 6 nr. 1.»

I denne forbindelse viser de til at EMD har presisert at det er de konkrete omstendigheter i hver sak som avgjør om retten til domstolsprøving krever at staten gir tilgang til rettshjelp.

En eventuell innskjerping i rettshjelploven bør etter *NIMs* syn utformes slik at den så langt som mulig konkretiserer og operasjonaliserer minimumsstandarden i EMK art. 6 nr. 1 for den aktuelle sakstypen.

NIM foreslår blant annet at tilgangen på fri sakførsel kan gjøres betinget av at søker har fremsatt et materielt rimelig forlikstilbud, eller at partene har forsøkt en form for mekling. Det kan legges opp til at det skal bero på en mer konkret vurdering om fri sakførsel skal innvilges med utgangspunkt i momenter trukket opp i EMDs praksis.

Syv høringsinstanser, *Domstoladministrasjonen, Fredrikstad tingrett, Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Fylkesnemnda for sosiale saker og Statens sivilrettsforvaltning*, støtter forslaget om at saker som gjelder felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør mellom samboere ikke lenger skal være en prioritert sakstype på sakførselstadiet.

Domstoladministrasjonen viser til at det er naturlig at utgangspunktet snus, slik at sakstypen som utgangspunkt ikke er prioritert og at partene ikke har krav på fri rettshjelp. Det er en forutsetning for denne endringen at departementets forslag om at dagens regel om krav på fri rettshjelp opprettholdes der partene har barn under 18 år og tvisten gjelder partenes felles bolig. Unntaket sikrer rettshjelp i typetilfellene hvor velferdsmessige hensyn gjør seg sterkest gjeldende, og kan dessuten bidra til å sikre barnas interesser i skiftet.

Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker viser til at barns omsorgs- og oppvekstsituasjon er

særlig utsatt i sårbare faser for foreldrene, for eksempel ved samlivsbrudd og økonomisk oppgjør i forbindelse med dette. I slike faser av livet står barns behov i stor fare for å komme i bakgrunnen, også ved samlivsbrudd som ikke fører til barnefordelingssak.

Reglene knyttet til økonomisk oppgjør etter samliv kan være komplekse, og den faktiske situasjonen er ofte uoversiktlig. Kildene til konflikt er ofte mange. Fylkesnemndene ser ikke sjelden i saker etter barneloven at det samtidig har pågått eller pågår konfliktfylte tvister, både om økonomi, tid og ansvar for barn. Det er av stor betydning å få disse sakene avgjort med robuste og varige løsninger, fortest mulig og på lavest mulig nivå. Det er grunn til å tro at mange av disse sakene kan og bør finne sin løsning utenfor rettsapparatet.

Fylkesnemndene er enig i forslaget om å fjerne sakstypen som prioritert sak på fri sakførselstadiet. Dette er et viktig incitament til å arbeide for minnelige løsninger utenfor rettsapparatet.

Seks høringsinstanser, *Fylkesmannen i Buskerud, Fylkesmannen i Hedmark, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Fylkesmannen i Rogaland, Fylkesmannen i Sogn og Fjordane og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag*, har merknader knyttet til de økonomiske og administrative konsekvenser. De anfører at endringen vil medføre en større saksmengde til fylkesmennene siden flere vil søke fri sakførsel etter unntaksbestemmelsen i rettshjelploven § 16 tredje ledd, jf. rettshjelpforskriften § 4-2. Avslag i slike saker vil føre til en økning i klagesaker. I tillegg vil det komme flere søknader om dispensasjon fra inntektsgrensene. De påpeker for øvrig at det er viktig at departementet gir klare retningslinjer for å endre praksis i sakene om fri sakførsel og dispensasjonssakene.

3.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår å unnta saker om felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven som prioritert sak på sakførselstadiet. Formålet med forslaget er å bidra til at flere saker løses utenfor rettsapparatet, og samtidig sikre at fellesskapets ressurser blir brukt der behovet er størst.

Befolkningens behov for rettshjelp er ikke statisk, og det er viktig og nødvendig å gjennomgå rettshjelpsordningen med jevne mellomrom, også med tanke på om enkelte sakstyper ikke lenger bør være prioritert. Dette ble eksempelvis gjort i saker om separasjon og skilsmisse som ble unnatt ordningen fra 2008.

Årlig er det anslagsvis 20 000–25 000 ekte- skaps- og samboerbrudd. Til sammenligning avgjør domstolene årlig om lag 300 saker om felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven. Dette tilsier at sakene i all hovedsak kan løses utenrettslig uten fri sakførsel.

Enkelte høringsinstanser har fremhevet at reglene for skifteoppgjør er svært kompliserte og at advokatbistand derfor er påkrevet. Departementet påpeker at det ikke vil foreslås endringer i retten til fritt rettsråd i saker om felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven. Rettshjelpsmottakeren vil derfor fortsatt få juridisk veiledning i saken med inntil syv timer, jf. stykkprisforskriften § 5 nr. 7, bokstav a. Bistanden vil også kunne omfatte forhandlinger med motparten.

Flere høringsinstanser har uttalt at det i enkelte tilfeller er nødvendig å gå til sak fordi utfallet er av stor økonomisk og velferdsmessig betydning, eksempelvis der det er tvist om bolig eller andre vesentlige verdier. Departementet er enig i at felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven er viktig for den det gjelder og at utfallet av saken kan ha stor betydning for den enkeltes velferd. Dette er også årsaken til at sakstypen er prioritert på rettsrådstadiet. Dette tilsier imidlertid ikke at skifteoppgjør også skal være en prioritert sak på sakførselstadiet. Det er et mål å løse sakene så tidlig som mulig, blant annet av hensyn til fellesskapets ressurser. Statistikken viser at de fleste ivaretar sine rettsbehov under et skifte uten å gå veien om domstolen. Dette viser at en i utgangspunktet kan løse disse sakene på rettsrådstadiet.

Enkelte høringsinstanser har vist til at ulikt styrkeforhold mellom partene, høyt konfliktnivå, eller risikosaker med vold eller alvorlig psykiatri, kan nødvendiggjøre domstolsbehandling. Enkelte har også påpekt at dersom en fjerner muligheten for fri sakførsel i disse sakene vil den part som har midler til advokatbistand ha et urimelig fortrinn i forliksforhandlingene.

Rettshjelpsordningens primære formål er å sikre nødvendig juridisk bistand til personer som ikke selv har økonomiske forutsetninger for å kunne ivareta sine rettshjelpsbehov, jf. rettshjelploven § 1. Rettshjelpsordningen bidrar til å balansere styrkeforholdet mellom to parter i en konflikt. Bildet av rettshjelpsmottakeren som den svake part er imidlertid etter departementets syn mer nyansert i denne type saker. I enkelte tilfeller

kan rettshjelpsordningen bidra til å skape en ubalanse i det økonomiske styrkeforholdet i stedet for å utjevne det. Slike tilfeller kan inntre når begge parter har tilnærmet lik økonomi, men hvor den ene ligger innenfor inntekts- og formuesgrensene. Med unntak av egenandelen vil denne kunne få dekket alle sine saksomkostninger av det offentlige. Motparten får derimot ikke dekket noe. Rettshjelpsmottakeren er i disse tilfellene gitt få incentiv til å inngå forlik tidlig i forhandlingene, med unntak for ansvaret for saksomkostninger. Det er etter departementets vurdering grunn til å tro at dette bidrar til at konflikter som ellers burde ha vært løst i minnelighet, likevel havner i rettsapparatet. Ved å fjerne retten til fri sakførsel vil forhandlingene i disse tilfellene bli mer reelle, og flere saker bli forlikt.

Departementet ser likevel at det i enkelte tilfeller kan være behov for fri sakførsel i disse sakene. Dette også for å ivareta både retten til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol etter Grunnloven § 95 og retten til domstolsprøving og rettferdig rettergang etter EMK art. 6. Etter departementets syn vil dette behovet være tilstrekkelig ivaretatt ved adgangen til å innvilge fri sakførsel etter unntaksbestemmelsen i rettshjelploven § 16 tredje ledd, selv om praksis skal være restriktiv etter denne bestemmelsen.

Om det skal innvilges fri sakførsel etter unntaket beror på en skjønnsmessig helhetsvurdering. I tillegg til retningslinjene som gjelder generelt for saker etter rettshjelploven § 16 tredje ledd, jf. rundskriv G-12/05 pkt. 6.5 skal det legges vekt på om søker har fremsatt et materielt rimelig forlikstilbud eller forsøkt mekling. Det skal også legges vekt på om saken er av en viss kompleksitet, og om verdiene det tvistes om er av en vesentlig størrelse. Andre momenter i vurderingen kan være at styrkeforholdet er svært skjevt, enten økonomisk eller personlig, eksempelvis i saker der vold eller trusler er involvert.

Departementet bemerker at spørsmål om midlertidig sikring etter ekteskapsloven § 91 er en del av felleseieskifteoppgjøret og at det derfor ikke skal gis fri sakførsel i disse sakene.

4 Økonomiske og administrative konsekvenser

Utgiftene knyttet til fri sakførsel dekkes over statsbudsjettets kap. 470 Fri rettshjelp, post 01. Samlet anslås det at forslagene vil gi en innsparing på om lag 25 mill. kroner.

4.1 Endring av reglene om egenandel

I henhold til tall fra Domstoladministrasjonen, ble det i 2015 innvilget fri sakførsel i behovsprøvde saker i alt 8 270 ganger. Advokaten krever inn egenandelen, og får refundert det øvrige av det offentlige. Ved å øke egenandelen reduseres det refunderte beløpet tilsvarende. I de aller fleste tilfeller nås taket for betaling av egenandel. Økningen i egenandelen vil kunne redusere etterspørrelsen etter rettshjelp og medføre at domstolen og fylkesmannen får noe færre søknader til behandling. Basert på antall innvilgede saker anslår departementet at en heving av egenandelen fra fem ganger den offentlige salærsatsen til åtte ganger salærsatsen vil gi 22 mill. kroner i reduserte utgifter for staten.

4.2 Felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven – Fri sakførsel

Ifølge Domstoladministrasjonen behandler domstolene årlig om lag 300 saker om felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven. Basert på innhentet informasjon fra Oslo byfogdembete om gjennomsnittlig sakskostnad og antall saker, anslår departementet at forslaget om å unnta felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven som prioritert sakstype på sakførselstadiet vil medføre en besparelse på om lag 2,5 mill. kroner. Det er ved dette anslaget tatt hensyn til at enkelte vil få fri sakførsel i disse sakene etter unntaksbestemmelsen i rettshjelploven § 16 tredje ledd. I tillegg anslår departementet at domstolenes arbeidsbelastning vil bli noe mindre, men at det kan medføre noe økt ressursbruk hos fylkesmennene til behandling av dispensasjonssøknader. Tatt i betraktning at forslaget til økt egenandel også vil kunne medføre noe

færre saker etter unntaksbestemmelsen, vil den totale belastningen for fylkesmennene være tilnærmet uendret.

5 Merknader til bestemmelsene i lovforslaget

Til § 9 tredje ledd

Paragrafen foreslås endret slik at taket på egenandelen heves fra fem ganger til åtte ganger den offentlige salærsatsen, se nærmere i punkt 2.3.

Til § 11 annet ledd nr. 1

Ny henvisning i rettshjelploven § 11 annet ledd nr. 1 til barneloven kap. 8 om barnebidrag innebærer ingen endring i rettsstilstanden. Henvisningen var ved en feil falt ut av lovteksten.

Til § 16 annet ledd

Tidligere henvisning til rettshjelploven § 11 annet ledd nr. 1–5 endres som følge av at saker om felleseieskifte mellom ektefeller og økonomisk oppgjør etter husstandsfellesskapsloven ikke lenger gir rett til fri sakførsel. Som følge av dette fjernes henvisningen til rettshjelploven § 11 annet ledd nr. 1 hva gjelder felleseieskifte mellom ektefeller etter ekteskapsloven eller skifteloven annen del, jf. kapittel 4. I tillegg fjernes henvisningen til rettshjelploven § 11 annet ledd nr. 2. Endringen omfatter også saker om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring i forbindelse med felleseieskifteoppgjør. Det betyr at retten til fri sakførsel fjernes også for disse sakene.

Fri sakførsel i disse sakene kan unntaksvis innvilges etter § 16 tredje ledd, se nærmere i punkt 3.3 om dette.

Justis- og beredskapsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i rettshjelploven (justering av egenandel og retten til fri sakførsel).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i rettshjelploven (justering av egenandel og retten til fri sakførsel) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i rettshjelploven (justering av egenandel og retten til fri sakførsel)

I

I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp gjøres følgende endringer:

§ 9 tredje ledd skal lyde:

Ved fri sakførsel skal det betales en egenandel på 25 prosent av utgiftene, men ikke mer enn *åtte* ganger grunn delen.

§ 11 annet ledd nr. 1 skal lyde:

1 i saker etter ekteskapsloven, skifteloven annen del, jf. kap. 4 eller barneloven kap. 5, 6, 7 og 8, herunder saker om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring.

§ 16 annet ledd første punktum skal lyde:

Søknad om fri sakførsel kan innvilges til den som har inntekt og formue under bestemte grenser fastsatt av departementet, i saker *etter barneloven kap. 5, 6, 7 og 8, herunder saker om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring, og i saker som nevnt i § 11 annet ledd nr. 3, 4 og 5.*

II

Loven gjelder fra 1. januar 2017.